

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

Етнографског
института
САНУ

LXIX(2)

Београд 2021.

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXIX (2)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXIX (2)

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LXIX

No. 2

Chief Editor:

Prof. Dragana Radojičić, PhD (Institute of Ethnography SASA)

Editor:

Sanja Zlatanović, PhD (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board:

Milica Bakić-Hayden, PhD (University of Pittsburgh), Ana Dragojlović, PhD (University of Melbourne), prof. Peter Finke, PhD (University of Zurich), prof. Karl Kaser, PhD (Karl-Franzens University, Graz), prof. Kjell Magnusson, PhD (University of Uppsala), prof. Marina Martynova, PhD (Institute of Ethnology and Anthropology, Russian Academy of Sciences, Moscow), prof. Elena Marushiakova, PhD (University of St. Andrews), Marek Mikuš, PhD (Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle), Ivanka Petrova, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), Tatiana Podolinska, PhD (Institute of Ethnology and Social Anthropology, Slovak Academy of Sciences, Bratislava), Jana Pospíšilova, PhD (Institute of Ethnology, Czech Academy of Sciences, Brno), Ines Prica, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Ingrid Slavec Gradišnik, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana).

Editorial board:

Gordana Blagojević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Ivan Đorđević, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ildiko Erdei, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade), corresponding member of SASA Jelena Jovanović, PhD (Institute of Musicology SASA), Aleksandar Krel, PhD (Institute of Ethnography SASA), Aleksandra Pavićević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Srđan Radović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Lada Stevanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), academician Gojko Subotić, PhD (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade).

Advisory board:

Čarna Brković, PhD (University in Goettingen), Jelena Đorđević, PhD (Faculty of Political Sciences, Belgrade, retired professor), prof. Maja Godina Golija, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), Renata Jambrešić Kirin, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Miroslava Lukić Krstanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Mladena Prelić, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ljupčo Risteski, PhD (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. Lidija Vujačić, PhD (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. Bojan Žikić, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade).

Secretary:

Sonja Radivojević (Institute of Ethnography SASA)

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIX

свеска 2

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник:

Др Сања Златановић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор:

Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Петер Финке (Универзитет у Цириху), проф. др Карл Казер (Карл-Францес Универзитет Грац), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт за етнологију и антропологију, Руска академија наука, Москва), проф. др Елена Марушиакова (Универзитет Сент Ендријус), др Марек Микуш (Макс Планк Институт за социјалну антропологију, Хале), др Иванка Петрова (Институт за етнологију и фолклористику са Етнографским музејем, Бугарска академија наука, Софија), др Татиана Подолинска (Институт за етнологију и социјалну антропологију, Словачка академија наука, Братислава), др Јана Поспишилова (Институт за етнологију, Чешка академија наука, Брно), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана).

Уређивачки одбор:

Др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), дописни члан САНУ Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ), др Александар Крел (Етнографски институт САНУ), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности, Београд).

Издавачки савет:

Др Чарна Брковић (Универзитет у Готингену), др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд, професор у пензији), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирић (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва:

Соња Радивојевић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2021.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
е-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.ei.sanu.ac.rs

Publisher:
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011–2636–804
е-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.ei.sanu.ac.rs

Лектор:
Весна Смиљанић Рангелов

Превод:
Аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
300 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у
базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the
Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk
samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central
and Eastern European Library).

The Bulletin of the Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can
be accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference
Index for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD
(Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service),
CEEOL (Central and Eastern European Library).

Садржај
Contents

I

Научни радови
Scientific Papers

Тема броја – Феминистичке процедуре у друштву и култури
(ур. Лада Стевановић и Мирослава Лукић Крстановић)

Topic of the Issue – Feminist Procedures in Society and Culture
(eds. Lada Stevanović and Miroslava Lukić Krstanović)

- Лада Стевановић, Мирослава Лукић Крстановић, Феминистичке процедуре у друштву и култури* 271–273
- Lada Stevanović and Miroslava Lukić Krstanović, Feminist Procedures in Society and Culture*
- Дубравка Ђурић, Феминистичка авангарда и феминисанса у америчкој поезији и визуелним уметностима* 275–287
- Dubravka Đurić, The Feminist Avant-garde and Feminaissance in American Poetry and the Visual Arts*
- Natali Rajčinovska Pavleska, The Poetic Act as an Act of Resistance in the Feminist Practice of Ana Mendieta* 289–302
- Натали Рајчиновска Павлеска, Поетски чин као чин отпора у феминистичкој пракси Ане Мендијете*
- Мирослава Лукић Крстановић, (Над)гледање женског тела на тржишту спектакла: род и музика* 303–322
- Мирослава Лукић Крстановић, Controlling Woman’s Body on the Market of the Spectacle: Gender and Music*
- Јелена Милинковић, Феминистичке студије периодике: од хеуристике до интерпретације и евалуације* 323–343
- Jelena Milinković, Feminist Studies of Periodicals: from Heuristics to Interpretation and Evaluation*
- Ивана Пантелић, (Не)једнаке и непослушне патријархату: прве српске лекарке Драга Љочић Милошевић и Смиља Костић-Јоксић и њихово место у друштву* 345–364
- Ivana Pantelić, (Un)equal and defiant to Patriarchy: The First Female Serbian Doctors Draga Ljočić Milošević and Smilja Kostić-Joksić and their Place in the Society*

- Larisa Orlov Vilimonović, Contextualizing Gender in XII century Byzantine discourse: Women and Power in Ioannes Zonaras' Epitome Historiarum* 365–387
- Лариса Орлов Вилимоновић, Читање и интерпретација родних стереотипа у Византији 12. века: Жене и моћ у Хроници Јована Зонаре*

Varia

- Данијела Велимировић, Од природе до културе: храна и род у руралној Шумадији у 19. и почетком 20. века* 391–411
- Danijela Velimirović, From Nature to Culture: Food and Gender in Rural Šumadija in the 19th and at the Beginning of the 20th Century*
- Марина Симић, Жил Делез, Феликс Гатари и антропологија: заборављени случај Грегорија Бејтсона* 413–431
- Marina Simić, Gilles Deleuze, Felix Guattari and anthropology: the forgotten case of Gregory Bateson*
- Теодора Јовановић, Forced (Im)Mobilities En Route: 'Justified' Violence of the Border Regime in Balkans* 433–455
- Теодора Јовановић, Присилна (не)кретања на путу: 'правдано' насиље граничног режима на Балкану*
- Laurent Tournois, Gordana Đerić, Is cultural intimacy crucial? Simit Sarayı at Obilićev Venac in Belgrade: Heterotopia, non-place and place of "Others"* 457–476
- Лоран Турнуа, Гордана Ђерић, Да ли је културна интимност пресудна? Симит Сараји на Обилићевом венцу у Београду: хетеротипија, не-место и место „других“*
- Rahela Jurković, Nogomet kao sredstvo izgradnje socijalnog kapitala izbjeglica u Hrvatskoj* 477–492
- Rahela Jurković, Football as Means of Building Social Capital of Refugees in Croatia*

II

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

- Дуња Њаради*, Антрополошки повратак великим питањима и вечним темама: поводом књиге Марине Симић
Онтолошки Обрт. Увод у културну теорију алтеритета 493–496
- Јадранка Ђорђевић Црнобрња*, О којој интеграцији је реч?
Поводом књиге Рахеле Јурковић *Интеграција азиланата у хрватско друштво: културноантрополошка студија* 496–502

III

Прикази Reviews

- Ивана Башић*, Милан Томашевић, *Космологија: контекстуализација популарне космологије* 503–506
- Теодора Јовановић*, Мишел Ажије, *Нове сеобе народа, нови космополитизам* 506–508
- Весна Тријић*, Драган Милошевић, *Библиографија радова о страдању Рома у Другом светском рату на територији Југославије* 509–511

Прикази

Reviews

Милан Томашевић, *Космологија: контекстуализација популарне космологије*

Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књ. 96, Београд
2020, 290 стр.

Основна тема књиге *Космологија: контекстуализација популарне космологије* јесте инструментализација популарне науке у ширем друштвеном контексту и у различитим друштвеним нишама. Милан Томашевић приказује употребу научних тороја на примеру савременог космолошког наратива, у процесима секуларизације и ресакрализације, односно у културним ратовима који се одвијају у Европи и Сједињеним Америчким Државама. Дајући могуће интерпретације смисла који космолошки наратив пројектује у шири културни амбијент, као и вредносни оквир који он има за два супротстављена идентитета, верски и секуларни, аутор анализира због чега космологија има толики значај за савремену културу, долазећи до закључка да постоје два доминантна разлога. Основни разлог јесте потреба да се разуме поглед на свет и систем вредности који формирају савремена наука и секуларни приступ стварности. Милан Томашевић описује и анализира концепте који стоје у средишту одређивања филозофског и религијског смисла популарног космолошког наратива, као што су *Мултиверзум*, *Бог*, *фино штимовање* и *интелигентни дизајн*, те њихове улоге у креирању идентитета верника и атеиста. Популарним космолошким наративима аутор приступа као модерним митовима, уочавајући њихов значај за формирање самих основа позитивистичког погледа на свет, који се развија од успостављања модерне науке наовамо. Ослањајући се на дискурзивну анализу, Томашевић настоји да покаже улогу и значај коју популарна космологија има у ширем културном контексту САД и Европе. Оригиналност приступа огледа се у повезивању научних и религијских концепата и у настојању да се проникне до могућег смисла похрањеног у популарном космолошком наративу. Проматрањем односа учесника културних ратова, односно процеса секуларизације и ресакрализације, указује се на значај који популаризација науке има на почетку новог миленијума.

Основна хипотеза од које аутор полази јесте да популарни космолошки наратив може бити анализиран као конвенционална фолклорна форма и да се у њему могу пронаћи културно релевантна значења. Аутор нуди закључак да је хипотеза исправна, пошто космолошки наратив, без обзира на то што представља научно објашњење еволуције универзума, заиста јесте формиран и представљен најширој јавности у складу са дубоко укорењеним фолклорним наслеђем. Књига преиспитује тезу да космологија и наука имају изузетно важну улогу у телеолошким проматрањима савременог света и читавању осећања смислености и сврховитости. Такво схватање је потврђено приказом и анализом инструментализације теорије Великог праска и антропског принципа, који имају „повишену вредност“ у контексту дебата атеиста и креациониста у последњих пола века за нама.

Књига *Космологија* има десет поглавља: „Увод“, „Космологија, антропологија и фолклор“, „Космогонијски митови и космолошке представе древних култура“, „Античка филозофија, хришћанство, ислам и средњи век“, „Модерна наука“, „Формирање савремене релативистичке космологије“, „Инфлаторни космолошки модел“, „Културни рат, религија и космологија, антропски принцип и интелигентни дизајн“, уз завршна разматрања у поглављу „И на крају“.

У „Уводу“ аутор детаљно износи основну хипотезу да је популарни космолошки наратив могуће посматрати као савремени мит и начин на који се може разумети слика света коју ствара модерна наука, пружајући основне информације о теоријско-методолошким алатима и приступима који су коришћени у анализи приређеног материјала. Томашевић се ослања на дискурзивну анализу и (антрополошке) семиотичке теорије како би пронашао механизам културно релевантне интерпретације савремене науке, односно инфлаторног космолошког сценарија. Већ у уводном делу успостављена је јасна стратегија проматрања космологије као људског производа и начина односа према реалности, те као сваког другог текста, који се може анализирати, а не искључиво као потраге за истиноликим теоријама или за решењима одређених проблема. Сагледавању развоја космогонијских митова и космолошких представа приступа се дијахронијски, од најранијег доба успостављања човека као културног бића, до савремених теоријских идеја и концепција. Напокон, као производ дискурзивне анализе успостављен је контекст разумевања културних ратова, у коме филозофске и религијске конотације савремене космологије имају сопствено значење и вредност.

У првом поглављу – „Космологија, антропологија и фолклор“ – аутор објашњава значење концепата које користи: понуђено је одређење космологије и подвучена је њена мултидимензионалност, као филозофског, религијског и антрополошког термина. Нарочито је истакнута вредност космогонијских митова и космолошких теорија у стварању погледа на свет различитих заједница и представљен је однос космологије, митологије и фолклора, као важних чинилаца у процесу обликовања представа о стварности. Напоследку, дефинисана је и популарна космологија као начин пријемчивог представљања комплексних и апстрактних теоријских модела. Систематизацијом и приказом основних концепата на које се ослања, аутор скицира перспективу једне научне теорије, постављајући оквир за антрополошко тумачење филозофских и религијских значења инкорпорираних у савремену космологију. На тај начин, монографија отвара простор за дијалог науке и религије у савременом свету, нудећи прилику за суочавање сетова аргумената који се односе на процесе секуларизације и ресакрализације, као и на питања проматрања изазова кроз које пролазе модерна друштва у формирању осећања смислености и сврховитости, односно – у успостављању једне телеолошке димензије космологије.

Друго поглавље, „Космогонијски митови и космолошке представе древних култура“, посвећено је дијахронијском прегледу развоја схватања облика Земље и природе универзума. Поглавље започиње представљањем археолошких налазишта чији елементи могу бити доведени у везу са астрономским знањима, где праисторијски цртежи могу бити тумачени као одређена врста протопланетаријума. Надаље су представљене космогонијске идеје Месопотамије, Египта, Кине и Индије. Напокон, представљена је и космогонија античке Грчке

и представа света блискоисточних номада из првог миленијума пре нове ере. Томашевић овде истиче политичку вредност космолошких идеја друштвених заједница које успостављају унутрашње односе моћи и доминације. Поглавље приказује дуготрајну употребу космолошких наратива у осмишљавању и утемељивању различитих система вредности и погледа на свет који захтевају нарочит ауторитет и „светост“. Тако је подвучен значај који космологије, као приче о постанку и развоју поретка, имају за сваки од проматраних културних, митолошких и религијских система.

Треће поглавље, „Античка филозофија, хришћанство, ислам и средњи век“, посвећено је развоју представа света и универзума, почев од пресократовских филозофа, преко аристотеловске слике космоса, све до раног хришћанског разумевања универзума, исламске улоге у развоју астрономије и средњовековне визије свемира. Задатак тог поглавља је да опише дубину и ширину концепције универзума, његовог постанка и еволуције која је грађена на јудеохришћанском културном наслеђу. Аутор описује два доминантна модела Соларног система која су развијана крајем првог миленијума пре нове ере и показује њихов утицај на аврамове религије, које посредно утичу и на представе свемира савременог света.

Четврто поглавље, „Модерна наука“, описује трансформацију и развој космологије након Коперникове револуције, успостављање модерне научне представе позиције Земље у космосу, као и општих идеја о величини универзума. У најкраћем су приказане идеје Коперника, Бруна, Кеплера, Галилеја, Њутна и Канта. Успостављен је приказ сазнања модерне науке о свемиру све до формирања савремене космологије. Поглавље је посвећено успостављању знања, односно посматрања и експеримента као доминантних средстава суочавања са стварношћу. Кратким биографијама одабраних научника илустрован је мукотрпан пут мењања перспективе и схватања реалних односа који владају свемиром и указано је на тесну везу развоја науке и промене погледа на свет.

Пето поглавље, „Формирање савремене релативистичке космологије“, полази од Ајнштајнове опште теорије релативности и презентује формирање онога што ће постати концепт Великог праска, указујући и на допринос алтернативних теоријских концепција, као и значај квантне физике за космогонију. Аутор описује историју модерне космологије и кључних идеја њене генеалогije. Посебно је истакнут допринос теоретичара попут Де Ситера, Фридмана, Леметра и Гамова, који су у првој генерацији научника учествовали у осмишљавању сценарија настанка и развоја космоса.

Шесто поглавље, „Инфлаторни космолошки модел“ посвећено је развоју идеја које имају кључну улогу у најсавременијој космологији. Од инфлације и наглог ширења свемира, до теорија струна, крајолика и Мултиверзума, представљене су идеје Гута, Линде, Виленкина, Витена, Саскинда и других теоретичара који учествују у стварању савремене слике свемира. Описана је концепција појаве универзума *ex nihilo*, односно могућност да је настао без претходног повода. Управо је то идеја која поседује снажне филозофске и религијске конотације.

Седмо поглавље, „Културни рат, религија и космологија, антропски принцип и интелигентни дизајн“, посвећено је културном контексту у коме савремена космологија има све значајнију улогу. Представљена је политика низа

креационистичких покрета, појединаца и организација, у настојању да концепт интелигентног дизајна уведу у наставне програме јавних школа у Сједињеним Америчким Државама. Анализирано је и како религијске институције инструментализују науку, посебно указујући на неколико папа који су током XX века пружали религијска тумачења теорије Великог праска. Након тога, посебна пажња посвећена је антропском принципу, као изразу филозофског промишљања космологије, уз истицање његове комплексне позиције, будући да се он користи како у научном, тако у религијском дискурсу. Поглавље се осврће на дебату коју су водили Квентин Смит и Вилијам Лејн Крег око могућности спонтаног настанка свемира *ex nihilo*. Њихове дебате актуелизују томистичке аргументе и могућности које пружају идеје квантне космологије у разумевању настанка универзума. На крају поглавља, пажња је посвећена телеолошкој димензији односа идеја интелигентног дизајна и антропског принципа, као изразима потребе науке и религије да савременом свету пруже одговоре на питања смисла, сврхе и вредности живота у космосу.

Напоследку, у поглављу „И на крају“ упућује се на даља истраживања и могућности анализе космологије у контексту савремене културе. Милан Томашевић закључује да је популарни космолошки наратив заиста могуће посматрати као модерни мит зато што сведочи о „светом добу“ прапочетка времена и простора, као што у себи садржи и читав низ митолошких елемената који имају сопствене функције у оквиру наведене приче.

Монографија *Космологика* аутора Милана Томашевића контекстуализује улогу космологије, па и науке уопште, у оквиру савременог погледа на свет, који, барем номинално, доминира секуларним Западом. Контрастирањем религијског и научног дискурса, књига у први план истиче важност и вредност телеолошке димензије космолошких теорија и настоји да им пружи културолошки релевантно тумачење, указујући на читав низ могућих значења похрањених у популарном космолошком наративу. Антрополошким проматрањем једног научног објашњења или сета теорија, аутор на занимљив и веома илустративан начин доприноси бољем разумевању улоге науке у савременом културном контексту и помаже расветљавању филозофске и религијске димензије космологије. Стога су *Космологике* значајно штиво не само за ужи научни круг читалаца, већ се могу читати и као узбудљива авантура људске мисли у космосу и о космосу.

Ивана Башић

Мишел Ажије, Нове сеобе народа, нови космополитизам

Библиотека XX век, Београд 2019, 269 стр.
Превела с француског Оља Петронић.

Библиотека XX век је 2019. године издала превод књиге која из угла савремене антрополошке мисли значајно доприноси разумевању миграција, граница и космополитизма. Књига је прерађена, измењена и допуњена верзија есеја из 2013. године који је на француском језику написао Мишел Ажије, професор антропологије у Школи за напредна истраживања у друштвеним наукама у

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. – Друго издање на другом медијуму: Гласник
Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242